

نگاهی به حقوق رقابت در قوانین چند کشور

مشیت الله نوروزی شمس
عضو هیأت علمی دانشگاه امام حسین (ع)

چکیده

حقوق رقابت یا ضد انحصار به قوانینی اطلاق می‌شود که از رقابت آزاد در فعالیتهای اقتصادی و تجاری حمایت می‌کند و از شکل‌گیری انحصار در این‌گونه فعالیتها جلوگیری نماید. این رشته یکی از شاخه‌های حقوق تجارت و رشته‌ای تقریباً جدید و نوظهور به شمار می‌آید. در کشور ما نیز مقررات مشابهی در قالب لایحه مقررات تسهیل‌کننده رقابت و ضوابط مربوط به کنترل و جلوگیری از شکل‌گیری انحصارات در شرف تصویب توسط مجلس شورای اسلامی است.

هدف این مقاله مطالعه مختصر سابقه تاریخی حقوق رقابت و معرفی اجمالی اصول و قواعد این رشته جدید حقوقی است تا موجبات آشنایی هرچه بیشتر حقوقدانان و دانشجویان و محققان رشته حقوق با این رشته نوظهور فراهم آید.

کلید واژه‌ها: رقابت، انحصار، سوء استفاده از موقعیت برتر، توافقات ضدرقابتی، اقدامات ضدرقابتی.

مقدمه

توجه به نقش مهم و اساسی «رقابت»^۱ در اقتصاد ملی کشورهای جهان، یکی از نتایج رویکرد جدیدی است که طی قرن بیستم میلادی در نتیجه آزاد سازی و خصوصی سازی اقتصاد ملی در بسیاری از کشورهای جهان پدیدار شده است. در این رویکرد اغلب کشورهای جهان به این باور رسیده‌اند که با حمایت از رقابتی شدن اقتصاد ملی نه تنها می‌توانند به نحو مطلوبی آن را اداره و مدیریت نمایند، بلکه می‌توانند موجبات رشد و شکوفایی اقتصادی خود را نیز بیش از پیش فراهم سازند.

از دیدگاه بسیاری از اقتصاددانان رقابت یکی از عناصر ضروری و اساسی اقتصاد موفق به شمار می‌آید. آنها معتقدند حاکمیت رقابت در اقتصاد می‌تواند موجب حفظ سطح قیمت کالا و خدمات در حد معقول شود؛ چیزی که هیچگاه از طریق اعمال کنترل متمرکز دولتها امکان‌پذیر نخواهد بود. همچنین آنها بر این باورند که رقابت ابزار مناسبی برای مدیریت و هدایت اقتصاد ملی کشورها و بلکه اقتصاد جهانی است. از نظر آنان ایجاد انحصار و حذف رقابت از نظام اقتصادی نتیجه‌ای جز تنزل کیفیت و تنوع کالاها و از بین رفتن حس نوآوری و نهایتاً کاهش قدرت انتخاب و زیان مصرف‌کنندگان نخواهد داشت. به همین جهت در اکثر کشورها به موازات انجام اقدامات آزادسازی و خصوصی‌سازی اقتصادی، انحصارات دولتی نیز به تدریج محدود گردیده است.

اینگونه دولتها در گام بعدی تلاش می‌کنند به جای نقش پیشین خویش به عنوان یکی از فعالان عرصه تجاری و اقتصادی، خود را از صحنه اینگونه فعالیتها کنار کشیده و به عنوان ناظری بی طرف، از بازار باز توأم با رقابت حمایت نمایند. بی تردید انجام این مهم در هر کشوری نیازمند قوانین و مقرراتی است که اولاً تسهیل‌کننده

رقابت در اقتصاد ملی کشورها باشد و در وهله دوم از شکل‌گیری انحصارات جدید از سوی بخش خصوصی جلوگیری نماید. مجموعه قوانین و مقرراتی که به همین منظور در کشورهای جهان وضع می‌شود به «حقوق رقابت»^(۱) معروف شده است. «حقوق رقابت» و «حقوق ضد ائتلاف» به ترتیب عناوینی هستند که در اتحادیه اروپا و ایالات متحده امریکا مورد استفاده واقع می‌شوند و امروزه بیش از سایر عناوین مورد استفاده قرار می‌گیرند.

حقوق رقابت طی ۲۵ سال اخیر شاهد تحول و توسعه قابل توجهی بوده است. مهمترین تحول، توسعه جغرافیایی آن است؛ به طوری که در اواخر سال ۱۹۸۰ تنها ۱۰ کشور جهان دارای قوانین رقابت بوده‌اند. در حالیکه امروز در بیش از صد کشور قوانین به تصویب رسیده است و در تعداد قابل توجهی از کشورها نیز این قوانین مذکور مراحل پایانی تصویب را طی می‌کنند. (ماهرم، ۱:۲۰۰۴)

در این مقاله ابتدا بخش اول، سابقه تاریخی و موقعیت کنونی حقوق رقابت مورد بررسی قرار می‌گیرد و در بخش دوم و سوم دو نظام مهم حقوق مذکور یعنی حقوق ضد ائتلاف ایالات متحده امریکا و حقوق رقابت اتحادیه اروپا به ترتیب مورد مطالعه واقع می‌شوند.

نویسنده امیدوار است در کشور ما نیز به زودی اقدامات اساسی در زمینه تصویب قوانین حمایت‌کننده از رقابت آزاد و جلوگیری از انحصار در اقتصاد ملی به تصویب برسد تا زمینه رشد و اعتلای اقتصاد کشور فراهم گردد.

سابقه تاریخی و موقعیت جهانی حقوق رقابت

الف) سابقه تاریخی

تا اواخر قرن ۱۹ میلادی سلطه شرکتها و بنگاه‌های بزرگ اقتصادی بر اقتصاد ملی کشورها و بازارهای بین‌المللی امری طبیعی به شمار می‌آمد. حضور کارتلها و تراستها صرفاً به محدوده اقتصاد ملی کشورها منحصر نمی‌شد. اینگونه بنگاه‌های اقتصادی گاه به شرکتهای چند ملیتی تبدیل شده بودند که نه تنها در اقتصاد ملی کشور مبدا، بلکه در صحنه اقتصاد جهانی و همچنین در عرصه اقتصادی سایر کشورها نیز از موقعیت ممتاز و برتری برخوردار بودند.

در اکثر کشورهای جهان اعطای امتیازات تجاری انحصاری به موسسات و بنگاه‌های تجاری داخلی یا بیگانه امری رایج و متعارف به شمار می‌آمد. حتی برخی کشورها امتیازات تجاری را در معاهدات بین‌المللی مورد معامله قرار می‌دادند که نمونه بارز آن در کشور ما اعطای امتیاز انحصاری توتون و تنباکو و امتیاز انحصاری بهره‌برداری از ذخایر نفت ایران به انگلیسیها بود. از اواخر قرن نوزدهم میلادی با طرح ایده بازار آزاد اقداماتی برای پایان بخشیدن به سلطه شرکتها و بنگاه‌های بزرگ اقتصادی و لغو انحصارات تجاری آغاز گردید. هرچند اولین قانون ممنوعیت اعطای امتیازات تجاری انحصاری در سال ۱۶۲۴ در کشور انگلستان به تصویب رسیده بود؛ ولی اقدامات اساسی در این زمینه در سالهای پایانی قرن ۱۹ از کشور ایالات متحده آغاز گردید.

پس از ایالات متحده، ژاپن و اتحادیه اروپا نیز با وضع قوانین حمایت‌کننده از رقابت، مبارزه با انحصارات را آغاز نمودند.

در این مبحث ابتدا پیشینه حقوق رقابت در امریکا و سپس اتحادیه اروپا مورد مطالعه قرار می گیرد.

۱- ایالات متحده امریکا

از ابتدای قرن نوزدهم میلادی اقتصاد امریکا شاهد ظهور شرکتها و بنگاه های بزرگ اقتصادی بود. اولین بنگاه بزرگ اقتصادی در صنعت حمل و نقل ریلی شکل گرفت. حمل و نقل ریلی در آن زمان نقش بسیار مهمی را در جابجایی کالا و مسافر برعهده داشت. به همین لحاظ فعالان این صنعت نیز از سود قابل توجهی برخوردار می شدند. همین امر باعث گردید مؤسسات و شرکت های بسیاری وارد عرصه فعالیت در این رشته شوند. همزمان با افزایش تعداد این شرکتها رقابت میان آنها نیز تشدید می شد تا اینکه این مسأله موجب نگرانی مؤسساتی شد که در این رشته فعال بودند. آنها به فکر افتادند به منظور جلوگیری از افزایش رقابت، که نتیجه آن کاهش نرخ کرایه و در نهایت تقلیل میزان سود آنها می شد، به ائتلاف با یکدیگر مبادرت ورزند و با تشکیل اتحادیه به طور متمرکز نرخ کرایه حمل مسافر و بار را تعیین نمایند تا از این طریق، ضمن کاهش میزان رقابت، موجبات حفظ و افزایش سود خود را نیز فراهم سازند. بدین ترتیب اتحادیه راه آهن امریکا^۱ تشکیل شد. این اقدام در واقع نوعی ایجاد انحصار در صنعت حمل و نقل ریلی ایالات متحده امریکا بود.

این روند تا سال ۱۸۸۲ بدون هیچ مشکلی ادامه یافت تا اینکه در این سال با مطرح شدن موضوع شرکت استاندارد اویل دی را کفلر^۲ در صنعت نفت، حضور شرکتها و بنگاه های بزرگ اقتصادی به عنوان یک مسئله مهم ملی در ایالات متحده امریکا مطرح گردید.

موضوع از این قرار بود که شرکت استاندارد اوایل در سال ۱۸۸۲ با ائتلاف با رقیب خود اقدام به تشکیل استاندارد اوایل تراست^۱ نمود. تراست مذکور به عنوان شرکت مرکزی^۲ عهده‌دار مسئولیت انتصاب مدیران و رؤسای شرکت جدید، حفاظت از منافع و اموال شرکت ائتلافی و نیز تعیین قیمت محصولات را عهده دار آن می‌گردید. پس از این ائتلاف، استاندارد اوایل تراست تنها شرکتی بود که قیمت محصولات نفتی در ایالات متحده را تعیین می‌کرد؛ زیرا هیچ شرکت دیگری قدرت رقابت و رویارویی با این غول انحصاری را نداشت. پس از مدتی استاندارد اوایل توانست با تعیین قیمت‌های پایین‌تر برای محصولات خود تمامی شرکتها و مؤسسات رقیب را از صحنه بیرون کند و به قدرت بلامنازع در صنعت نفت آمریکا تبدیل شود. حضور اتحادیه راه‌آهن امریکایی در صنعت حمل و نقل ریلی و استاندارد اوایل تراست در صنعت نفت باعث کاهش رقابت در این دو صنعت و در نهایت منجر به ایجاد نارضایتی عمومی در میان مردم گردید. همین امر باعث شد تا در آمریکا اقداماتی قانونی برای کنترل این گونه مؤسسات و بنگاه‌های تجاری آغاز شود.

اولین قانون ضد انحصار که تحت عنوان کلی "قوانین ضد ائتلاف"^۳ در این کشور معروف شده است قانون شرمن^۴ بود که پیش‌نویس آن توسط جان شرمن سناتور ایالات اوهایو به کنگره ارائه گردید. این قانون در سال ۱۸۹۰ به تصویب کنگره آمریکا رسید و به دنبال آن در سال ۱۹۱۴ ویلسون رئیس‌جمهور وقت آمریکا طی فرمانی خطاب به کنگره خواستار تصویب قانون ضد تراست گردید. در همان سال قانون دیگری نیز به نام قانون کلایتون^۵ به تصویب کنگره آمریکا رسید. این قانون توسط سناتور هنری دلامر کلایتون نماینده ایالت آلاباما پیشنهاد شده بود. در

1- Standard oil Trust

3- Antitrust Law

5- Clayton Act

2- Holding Company

4- Sherman Act

سال ۱۹۱۴ قانون تشکیل کمیسیون تجارت فدرال^۱ در آمریکا تصویب شد که طی آن اختیاراتی برای مبارزه با اقدامات ضد رقابتی و انحصاری کمیسیون مذکور پیش بینی شده بود. این کمیسیون امروزه با عنوان اختصاری F.T.C نقش مهمی در اجرای قوانین تجاری در ایالات متحده آمریکا بر عهده دارد. پس از ایالات متحده آمریکا کشور ژاپن به عنوان دومین کشور جهان در آوریل سال ۱۹۴۷ اولین قانون ضد انحصار^۲ را تحت همین عنوان تصویب نمود. این قانون از ۲۰ جولای همان سال همزمان با آغاز فعالیت کمیسیون تجارت آزاد ژاپن به اجرا گذاشته شد. قانون ضد انحصار ژاپن تا کنون ۱۶ بار مورد اصلاح واقع شده و آخرین اصلاحات آن در ۱۹ ژوئن سال ۲۰۰۰ انجام گردید است.

۲- اتحادیه اروپا

پس از ایالات متحده آمریکا و ژاپن در سال ۱۹۵۷ قوانین ضد انحصار در اتحادیه اروپا نیز در قالب عهد نامه رم به تصویب امضا کنندگان آن پیمان رسید. پیمانی که در ۲۵ مارس سال ۱۹۵۷ در رم به امضای کشورهای فرانسه، آلمان غربی، ایتالیا، بلژیک، هلند و لوکزامبورگ رسید، عهد نامه تأسیس جامعه اقتصادی اروپا^۳ نامیده می شود، مواد ۸۵ و ۸۶ این معاهده به موضوع لغو انحصارها و حمایت از رقابت آزاد در عرصه اقتصاد و بازرگانی اختصاص یافته بود. بعدها در سال ۱۹۹۳ به موجب پیمان ماستریخت^۴، عنوان معاهده مذکور به معاهده تأسیس اتحادیه اروپایی^۵ تغییر نام یافت و شماره مواد ۸۵ و ۸۶ آن به ترتیب به مواد ۸۱ و ۸۲ تغییر داده شد.

1- Federal Trade Commission Act

2- Antimonopoly Act

3- Treaty Establishing the European Economic Community(e.e.c)

4- Treaty of Maastricht

5- Treaty Estublashing the European Community (e.u)

مواد ۸۱ و ۸۲ معاهده تأسیس اتحادیه اروپا به عنوان متون قانونی اختصاصی حقوق رقابت در این اتحادیه به شمار می‌آیند؛ ولی به اعتقاد صاحب نظران این رشته، شناخت کامل حقوق رقابت اتحادیه اروپایی مستلزم مطالعه سایر مواد مرتبط با این موضوع در معاهده مذکور است. این مواد عبارتند از: ماده ۲، ۳، ۴، ۲۸ و ۲۹ معاهده که طی آنها اصول مهمی مانند تشکیل بازار واحد اروپایی، جریان آزاد کالا و سرمایه و نیروی کار و خدمات به صراحت مورد تأکید امضا کنندگان آن قرار گرفته است. از سوی دیگر مقررات دیگری نیز تحت عنوان آیین نامه توسط کمیسیون اتحادیه اروپا در خصوص قوانین ضد انحصار و حمایت از رقابت آزاد در سطح کشورهای عضو به تصویب رسیده است که بدون تردید مطالعه آنها برای شناخت کامل حقوق رقابت اروپایی لازم و ضروری است.

در هر یک از کشورهای عضو اتحادیه اروپا نیز قوانین حمایت از رقابت آزاد به تصویب رسیده است، ولی از حیث قدمت و سابقه، تمامی کشورهای عضو اتحادیه اروپا قوانین خود را پس از سال ۱۹۵۷ (زمان انعقاد معاهده رم) تصویب نموده‌اند. در این میان کشور آلمان با تصویب قانون مقابله با موانع رقابت در سال ۱۹۵۸ پیشتاز کشورهای عضو اتحادیه اروپا بوده است.

ب: موقعیت جهانی حقوق رقابت

امروزه به جرات می‌توان گفت که در قاره اروپا کشوری که فاقد قوانین حمایت کننده از رقابت آزاد باشد وجود ندارد. به غیر از ایالات متحده آمریکا، ژاپن، اتحادیه اروپا و برخی کشورهای عضو این اتحادیه مانند آلمان که شرح آن گذشت، حقوق رقابت در سایر کشورهای جهان از سابقه حداکثر به میزان ربع قرن برخوردار است.

همانگونه که در مقدمه اشاره شد تحول و توسعه چشمگیر این رشته جدید در سطح جهان از سال ۱۹۸۰ میلادی آغاز گردیده است؛ تا جایی که امروزه در بیش از نیمی از کشورهای قاره آفریقا و در اکثر کشورهای قاره آمریکا و اقیانوسیه و تقریباً در تمامی کشورهای اروپایی و همچنین در اکثر کشورهای آسیایی قوانین رقابت به تصویب مجالس قانونگذاری رسیده است.

در بین کشورهای آسیایی بیشتر کشورهای خاورمیانه فاقد قوانین ضد انحصار هستند که از آن جمله به کشورهای عربستان سعودی، امارات متحده عربی؛ قطر، کویت، بحرین، سوریه، یمن می توان اشاره نمود.

در کشور ما موضوع رقابتی شدن فعالیتهای اقتصادی برای اولین بار در قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷ مجلس شورای اسلامی مطرح گردید.

فصل چهارم قانون مذکور، مشتمل بر ۸ ماده که از ماده ۲۸ تا ۳۵ تحت عنوان تنظیم انحصارات و رقابتی کردن فعالیتهای اقتصادی، به قوانین رقابتی اختصاص یافته است. به موجب این قانون به دولت اجازه داده شد انحصارات دولتی در زمینه خدمات پستی و مخابراتی، تولید و توزیع چای، حمل و نقل بار و مسافر به وسیله راه آهن، تولید، توزیع، واردات و صادرات دخانیات، پالایش، پخش و حمل و نقل مواد نفتی، انعقاد قرارداد با شرکتهای بیمه خصوصی را با حفظ حاکمیت دولت لغو نماید و بخش خصوصی را در این امور مشارکت دهد. همچنین دولت موظف گردید ظرف مدت یکسال انحصارات قانونی اعطا شده را لغو کند و اقدامات قانونی لازم برای لغو انحصار و جلوگیری از فعالیتهای انحصارگرایانه را انجام دهد.

پس از اتمام مهلت اجرای برنامه سوم، قانون برنامه پنج ساله چهارم در تاریخ ۱۶ مهرماه سال ۱۳۸۳ به تصویب رسید. فصل سوم این قانون نیز تحت عنوان رقابت

پذیری اقتصاد، طی ۶ ماه به موضوع لغو انحصارات و رقابتی کردن اقتصاد ملی پرداخته است. مواد این قانون در مقایسه با قانون برنامه پنج ساله سوم از جامعیت و دقت بیشتری برخوردار است. موارد مهم و برجسته این قانون عبارتست از:

۱- موظف شدن دولت برای استقرار نظامهای قانونی، حقوقی، اقتصادی و بازرگانی مناسب در جهت تقویت رقابت پذیری اقتصاد. (بند الف ماده ۳۷)

۲- الزام دولت به اصلاح ساختار و سازماندهی مناسب بنگاه های اقتصادی و تقویت رقابت پذیری آنها. (بند الف ماده ۳۹)

۳- جلوگیری از ایجاد انحصار ناشی از ادغام شرکتهای بزرگ. (بند الف ماده ۴۰)

۴- تهیه و ارائه لایحه جامع مقررات تسهیل کننده رقابت و کنترل و جلوگیری از شکل گیری انحصارات در سال اول برنامه چهارم و ارائه آن به مجلس شورای اسلامی. (بند ۵ ماده ۴۱)

خوشبختانه در واپسین روزهای دولت آقای خاتمی لایحه مقررات تسهیل کننده رقابت و ضوابط مربوط به کنترل و جلوگیری از شکل گیری انحصارات طی نامه شماره ۲۸۹۷۱-۲۹۳۴۳ به تاریخ ۱۳۸۴/۵/۱۱ به مجلس شورای اسلامی ارسال شد و در جلسه علنی مورخ ۱۳۸۴/۵/۱۸ مجلس نیز اعلام وصول گردید. این لایحه با شماره ۴۶۹ در ردیف لوایح و طرحهای در نوبت طرح در صحن مجلس شورای اسلامی قرار دارد و انتظار می رود در آینده نزدیک برای شور اول در جلسه علنی مجلس مطرح گردد.

مقررات تسهیل کننده رقابت و ضوابط مربوط به کنترل و جلوگیری از شکل گیری انحصارات در ۵ فصل، مشتمل بر ۴۶ ماده تهیه شده است و علیرغم وجود

ایرادات مهم و اساسی در آن، گام مهمی برای پایه‌گذاری حقوق رقابت در کشور ما به شمار می‌آید.^(۲)

اصول و قواعد حقوق رقابت

برای شناخت اصول و قواعد مهم و مبنایی حقوق رقابت لازم است نظامهای مهم حقوق رقابت در عصر کنونی مورد مطالعه قرار گیرد. همانگونه که در بخش اول مقاله اشاره شد، حقوق ضد ائتلاف ایالات متحده امریکا (united state antitrust law) و حقوق رقابت اتحادیه اروپا (european union competition law) دو نظام مهم و تأثیرگذار حقوق رقابت در عرصه بین‌المللی به شمار می‌آیند. در این بخش ابتدا حقوق ضد ائتلاف ایالات متحده امریکا و سپس حقوق رقابت اتحادیه اروپایی مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

الف: حقوق ضد ائتلاف ایالات متحده امریکا (u.s antitrust law)

در ایالات متحده دو قانون مهم تحت عنوان قانون شرمین و قانون کلایتون بر فعالیتهای بازرگانی حاکم است که هر دو توسط بخش ضد تراست اداره دادگستری امریکا (DOJ)^۱ و کمیسیون تجارت فدرال (FTC) اجرا می‌شود.

۱- قانون شرمین (۱۸۹۰) (sherman act ۱۸۹۰)

قانون شرمین هرگونه قرارداد یا ساز و کار محدود کننده تجارت را ممنوع کرده و ایجاد انحصار یا تلاش برای ایجاد آن را غیر قانونی اعلام کرده است.

ماده ۱ قانون شرمین مقرر می‌دارد:

«هرگونه قرارداد ادغام در قالب تراست و غیر آن یا هرگونه تبانی به منظور محدود ساختن تجارت میان ایالتها یا بین ایالات و کشورهای بیگانه غیر قانونی اعلام می‌گردد.»

واژه قرارداد در ماده فوق در معنای اعم خود استفاده شده است و شامل تمامی موافقت‌نامه‌ها تحت هر نامی می‌گردد. مفهوم تبانی نیز در برگیرنده توافقات پنهانی است که ممکن است میان فعالان عرصه تجارت و بازرگانی منعقد گردد. دلیل ابطال قراردادها، موافقت‌نامه‌ها و توافقات پنهانی در این ماده صرفاً تأثیری است که این‌گونه مواد در ایجاد محدودیتها در تجارت از خود بر جای می‌گذارند؛ هرچند ممکن است این‌گونه قراردادها از حیث رعایت قواعد حقوقی مرتبط با نحوه تشکیل و انعقاد، کاملاً صحیح و معتبر باشند.

بموجب ماده ۲ قانون شرم‌ن، هر شخصی که اقدام به عملیات انحصار گرایانه نماید یا قصد ایجاد انحصار داشته باشد و یا از طریق تبانی با اشخاص دیگر بخواهد بخشی از تجارت و بازرگانی میان خود ایالتها یا با کشورهای دیگر را تحت انحصار خود درآورد، مجرم شناخته می‌شود.

ملاک اصلی در تحقق عنوان مجرمانه برای اقدامات مذکور آن است که شخصی که مبادرت به اعمال احصاء شده در این ماده می‌کند، به‌طور بالفعل توان ایجاد انحصار را داشته باشد. برای تشخیص وجود توان مذکور، ملاکهای عینی مانند میزان سهم بازار یا ملاک‌های نظری مانند قدرت کنترل قیمتها در پرونده‌های مختلف توسط قضات امریکایی اعلام شده است. لکن آنچه نباید از آن غفلت نمود این است که برای تحقق جرم موضوع این ماده، نیازی به اثبات عنصر سوء نیت خاص نیست و با تحقق یکی از ملاکهای مذکور، وقوع عنوان مجرمانه از نظر قانون محرز خواهد شد.

«قانون شرم‌ن به دلیل عدم ارائه تعریف مناسب از اصطلاحاتی مانند «موانع تجاری»^۱ «ادغام»^۲ و «ایجاد انحصار»^۳ به یک قانون ضعیف و مبهم تبدیل گردید. از سوی دیگر عدم پیش‌بینی مرجع مستقل برای اجرای قانون باعث شد تا اجرای آن در عمل با مشکل مواجه گردد. به همین لحاظ این قانون تا چند سال پس از تصویب در دادگاه‌ها اجرا نمی‌شد تا اینکه در دوران ریاست جمهوری تئودور روزولت از این قانون برای اجرای تدابیر ضد ائتلاف استفاده گردید و با استفاده از این قانون، شرکت تأمینات شمالی تجزیه شد. این قانون در دوره ریاست جمهوری تافت نیز به کرات مورد استفاده واقع شده است. شرکتهای تنباکوی امریکا و تراست استاندارد اوایل بر اساس همین قانون به شرکتهای کوچکتر تقسیم شدند. هرچند در قانون مذکور برای متخلفین از آن مجازات نقدی ۵۰۰۰ دلاری و یک‌سال زندان به عنوان حداکثر مجازات پیش‌بینی شده بود. لکن تا سالها این مجازاتها در مورد مجرمین اعمال نمی‌شد تا اینکه پس از چند سال کنگره امریکا ضمن افزایش میزان مجازاتهای مذکور، زمینه اجرای آن را فراهم ساخت.

در حال حاضر به موجب قانون اصلاح و افزایش مجازاتهای کیفری، اقدامات ضد ائتلاف که در ژوئن سال ۲۰۰۴ به امضای رئیس جمهور امریکا جورج دبلیو بوش رسیده بود، جزای ارتکاب جرائم مذکور برای اشخاص حقیقی به ۱۰ سال حبس و ۱ میلیون دلار جریمه و برای شرکتهای و مؤسسات به ۱۰۰ میلیون دلار جزای نقدی افزایش یافته است.

قانون شرم‌ن پس از ۲۴ سال با تصویب قانون کلایتون در سال ۱۹۱۴ به طور اساسی اصلاح و مورد بازنگری قرار گرفت.

۲- قانون کلایتون ۱۹۱۴ (clayton act 1914)

علیرغم اینکه در قانون شرمین به طور صریح به انحصار (mono poly) اشاره نشده و به جای آن از واژه ادغام (combonation) استفاده شده بود، در قانون کلایتون صراحتاً از واژه انحصار استفاده شد. این قانون در سال ۱۹۱۴ توسط کنگره امریکا به تصویب رسید.

در جایی که انحصار به طور کلی توسط قانون شرمین غیرقانونی اعلام شده بود، این قانون با صراحت بیشتر و ذکر جزئیات، اقدام به تعریف انحصار و اقدامات تجاری غیرقانونی نمود که می‌تواند منجر به ایجاد انحصار گردد.

به موجب ماده ۲ قانون کلایتون هرگونه تعیین قیمت میان فروشندگان مختلف در صورتی که منجر به کاهش رقابت یا ایجاد انحصار در هریک از بخشهای تجارت گردد، ممنوع است.

هرگونه فروش کالا تحت شرایطی که خریدار امکان معامله با فروشندگان متعدد رقیب را نداشته باشد، به موجب ماده ۳ قانون کلایتون منع گردید.

از سوی دیگر هرگونه ادغام یا تملک سهام شرکت‌ها که در نتیجه آن رقابت به طور اساسی تنزل نماید و همچنین تصدی مدیریت توسط شخص واحد در دو یا چند شرکت و موسسه رقیب، به موجب مواد ۷ و ۸ این قانون ممنوع شده است. ماده ۴ این قانون نیز اشخاص خصوصی را مجاز نمود تا در صورت نقض قانون مذکور بتوانند معادل ۳ برابر زیان وارده از متخلف، خسارت دریافت نمایند.

در ماده ۶ این قانون اتحادیه‌های کارگری و سازمانهای کشاورزی از شمول این قانون مستثنی شده‌اند.

قانون کلایتون طی دو مرحله در سالهای ۱۹۳۶ و ۱۹۵۰ به ترتیب با تصویب قانون رابینسون پتمن^۱ و سلر کفاور^۲ مورد اصلاح واقع شده است. در نتیجه این اصلاحات قانون کلایتون تقویت گشته و از موقعیت بهتری برخوردار شده است.

آخرین اصلاحات در قانون کلایتون در سال ۱۹۷۶ به موجب قانون اصلاح مقررات ضد ائتلاف هارت اسکات رادینو^۳ اعمال گردید. از این قانون معمولاً با عنوان اختصاری (HSRACT) یاد می‌شود. به موجب این قانون شرکتی که قصد ادغام یا تملک سهام شرکت دیگر را دارد، پیشاپیش باید قصد خود را به کمیسیون تجارت فدرال (FTC) و معاون دادستان عمومی به عنوان قائم مقام بخش ضد ائتلاف دادگستری امریکا اعلام نماید. این اعلام حداقل باید ۳۰ روز قبل از انجام چنین معاملاتی صورت پذیرد. در صورتی که دولت برای تعیین میزان توافق معامله مذکور با حقوق ضد ائتلاف، نیاز به اطلاعات بیشتری داشته باشد، مدت انتظار پس از تسلیح اطلاعات مورد نیاز به مرجع دولتی برای یک دوره ۳۰ روزه دیگر قابل تمدید خواهد بود.

این قانون به نام دو سناتور با اسامی فیلیپ رای هارت و هوگ دی اسکات و یک نماینده کنگره به نام رادینو نام گذاری شده است.

۳- قانون کمیسیون تجارت فدرال ۱۹۱۴ (Federal Trade Commission)

(Act)

همانگونه که اشاره شد، این قانون در سال ۱۹۱۴ تصویب گردید. یک سال بعد در سال ۱۹۱۵ کمیسیون تجارت فدرال که یک ارگان مستقل دولتی بود در ایالات متحده امریکا آغاز به کار نمود.

1- Robinson patman Act

2- Celler Kefauver Act

3- Hart-Scott-Rodino Antitrust Act

وظیفه اصلی این کمیسیون حمایت از رقابت آزاد و منصفانه تجاری است. کمیسیون مذکور در صدد ارتقای سطح رقابت منصفانه از طریق اجرای قوانین ضد ائتلاف در ایالات متحده است. این کمیسیون همچنین موظف است از بخش آگهی‌های تبلیغاتی دروغ و فریبنده در مورد کالاها، داروها، ابزارهای درمانی و لوازم آرایشی جلوگیری نماید. علاوه بر این موارد کمیسیون مذکور مکلف است از طریق نظارت بر فعالیتهای تجار، بازرگانان و سایر فعالان در عرصه بازار و اقتصاد، کنگره آمریکا و عموم مردم را از کارآمدی قوانین ضد ائتلاف و احیاناً نیاز به قوانین بیشتر مطلع نماید. کمیسیون مذکور هیچگونه صلاحیتی در خصوص نظارت بر بانکها و شرکتهای حمل و نقل عمومی ندارد؛ زیرا اینگونه مؤسسات تحت نظارت ارگانهای دولتی دیگر هستند.

به موجب بند (۱)(a) پاراگراف ۴۵ از زیر فصل یک از فصل دوم عنوان پانزدهم از قوانین کدگذاری شده ایالات متحده آمریکا، روشهای رقابت غیر منصفانه یا اعمال و اقدامات غیر منصفانه که تجارت و بازرگانی را تحت تأثیر قرار می‌دهند، غیر قانونی اعلام شده است. رسیدگی و تشخیص غیر منصفانه بودن روشهای رقابتی و اعمال و اقدامات مذکور در این بند از اختیارات کمیسیون تجارت فدرال ایالات متحده است. هر چند قانون کمیسیون تجارت فدرال، بر خلاف قوانین شرمین و کلایتون و نیز اصلاحات آنها بیشتر جنبه شکلی دارد و شبیه به قانون آیین دادرسی است، لکن از این جهت که اختیارات مهمی را برای کمیسیون مقرر نموده است از اهمیت بسیاری برخوردار می‌باشد.

علاوه بر قوانینی که در این بخش به عنوان قوانین ضدائتلاف در ایالات متحده معرفی شد، قوانین دیگری نیز در این زمینه وجود دارند که در مقام مقایسه با قوانین

مذکور از اهمیت کمتری برخوردار هستند. برای پرهیز از اطاله کلام از ذکر آنها در این مقاله خودداری شده است.

در خاتمه این بخش به طور خلاصه می توان ممنوعیت های قوانین ضداتلاف در ایالات متحده را شامل موارد زیر دانست:

- هرگونه قرارداد یا موافقتنامه که منجر به محدود ساختن جریان آزاد تجارت گردد

- هرگونه تبانی و توافقات پنهانی به منظور ایجاد محدودیتهای تجاری

- اقدام هماهنگ تولید یا توزیع کنندگان برای تعیین قیمت کالا و خدمات

- ادغام یا تملک سهام شرکتها توسط رقبای آنها که منجر به کاهش میزان رقابت

گردد.

- بکارگیری روشهای رقابتی غیرمنصفانه به تشخیص کمیسیون تجارت فدرال

(Ftc)

- انجام اقدامات و عملیات غیرمنصفانه که تجارت آزاد را تحت تأثیر قرار دهد.

نکته مهم این است که حقوق رقابت علیرغم پیشرفتهایی که تاکنون داشته است

هنوز در مرحله تکاملی خود قرارداد دارد. نباید تصور شود مواردی که از آنها به عنوان

رفتارها و اقدامات ضد رقابتی یاد شده است، بدون هرگونه تغییری ثابت و پایدار

خواهد ماند. به همین جهت و به دلیل ماهیت سیال و متغیر این اقدامات، برخی از

حقوقدانان در اطلاق عنوان رشته حقوقی مستقل به این قوانین تردید دارند؛ گرچه به

نظر می رسد هر یک از رشته های حقوقی در ابتدا کم و بیش وضعیتی مشابه حقوق

رقابت داشته اند و نباید به لحاظ وجود چنین خصیصه ای در حق این رشته اجحاف

شود.

در این فرصت مناسب است به برخی از پرونده‌های مهمی که در ایالات متحده آمریکا به موجب قوانین «آنتی تراست» مورد رسیدگی واقع شده و بعضاً نیز مجازات‌های نقدی سنگینی برای متخلفین مقرر شده است اشاره شود:

پرونده شرکت AT&T، پرونده استاندارد اوپل تراست، پرونده شرکت مایکروسافت (در سالهای اخیر به استناد قوانین ضد انحصار، به دفعات جریمه شده است و پرونده شرکت سامسونگ کره جنوبی.

ب: حقوق رقابت اتحادیه اروپایی (E.C Competition Law)

همانطور که اشاره شد، امروزه حقوق رقابت اتحادیه اروپا یکی از دو نظام حقوقی مهم در زمینه حقوق رقابت به شمار می‌آید که همزمان با انعقاد معاهده رم در سال ۱۹۵۷ و به موجب مواد مندرج در معاهده مذکور موجودیت یافت.

مقررات مربوط به حقوق رقابت در پیمان تشکیل اتحادیه اروپا از دید کلی به دو دسته مواد عمومی و اختصاصی تقسیم می‌شوند. مواد عمومی مرتبط با موضوع بحث این مقاله شامل مواد ۲، ۳، ۴، ۲۸ و ۲۹ معاهده و مواد اختصاصی، که قواعد اصلی حقوق رقابت اروپا را تشکیل می‌دهند، شامل مواد ۸۱ و ۸۹ معاهده در قالب قسمت سوم از فصل اول می‌گردد. متون قانونی دیگری نیز در مورد حقوق رقابت اروپا وجود دارد که عمدتاً در قالب آیین‌نامه‌های مصوب کمیسیون اروپا تنظیم گردیده است. این آیین‌نامه‌ها عبارتند از:

- آیین‌نامه شماره ۱/۲۰۰۳ در خصوص اجرای قواعد رقابت مذکور در مواد ۸۱ و ۸۲ معاهده.

- آیین‌نامه شماره ۲۷۹۰/۹۹ راجع به اعمال بند ۳ ماده ۸۱ در مورد انواع مختلف ادغامهای عمودی.

- آیین نامه شماره ۲۶۵۸/۲۰۰۰ راجع به اعمال بند ۳ ماده ۸۱ در مورد اقسام مختلف موافقتنامه‌های خاص.

- آیین نامه شماره ۲۶۵۹/۲۰۰۰ راجع به اعمال بند ۳ ماده ۸۱ در مورد انواع مختلف موافقتنامه‌های تحقیق و توسعه.

- آیین نامه شماره ۱۳۹/۲۰۰۴ راجع به مقررات ادغام.

- آیین نامه ۷۷۲/۲۰۰۴ راجع به اعمال بند ۳ ماده ۸۳ در مورد انواع مختلف توافقات انتقال تکنولوژی.

- آیین نامه شماره ۷۷۳/۲۰۰۴ راجع به نحوه رسیدگی کمیسیون اروپا به دعاوی موضوع مواد ۸۱ و ۸۲ معاهده.

در این بخش ابتدا مواد عمومی معاهده رم و سپس مواد اختصاصی آن مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

۱- مواد عمومی پیمان تأسیس اتحادیه اروپا

این مواد به ترتیب عبارتست از مواد ۲، ۳، ۴، ۵، ۱۰ و ۱۲ که هر یک از آنها را به طور جداگانه مورد بررسی قرار می‌دهیم:

ماده ۲ معاهده

جامعه اروپا موظف است از طریق تأسیس بازار مشترک و اتحادیه پولی و اقتصادی و اجرای سیاستها و انجام فعالیتهایی که در مواد ۳ و ۴ این معاهده بدانها اشاره شده است، فعالیتهای اقتصادی هماهنگ و متوازن و مستمر را در سطح جامعه اروپا تدوین نماید. همچنین موظف است میزان اشتغال و حمایت اجتماعی، برابری

میان زن و مرد، رشد مستمر و بدون تورم، اقدامات اقتصادی همگرا و توأم با رقابت، حمایت و آبادانی محیط زیست، استاندارد زندگی و کیفیت آن و اتحاد و همکاری اقتصادی و اجتماعی جامعه را به سطح عالی ارتقا دهد.

همانگونه که در متن ماده فوق ملاحظه می شود یکی از اهداف تشکیل جامعه اروپا و بازار مشترک آن حمایت از اقدامات و فعالیتهای اقتصادی توأم با رقابت است.

بند (g) ماده ۳ نیز برای نیل به هدف ایجاد بازار و اقتصاد رقابتی، اتحادیه اروپا را موظف به اجرای مکانیزمی نموده است که تضمین کننده عدم انحراف رقابت در سطح بازارهای داخلی کشورهای عضو باشد.

ماده ۴ معاهده رم مقرر می دارد

۱- برای نیل به اهداف تعیین شده در ماده ۲، اقدامات دولتهای عضو جامعه اروپا به ترتیبی است که در این معاهده مقرر شده و مطابق با برنامه‌ای است که برای این امر تنظیم می شود. تنظیم سیاستهای اقتصادی کشورهای عضو باید کاملاً متناسب با یکدیگر انجام پذیرد. سیاستهای اقتصادی بازارهای داخلی و همچنین تعریف اهداف مشترک و هدایت آنها باید مطابق اصول بازار اقتصادی باز، همراه با رقابت آزاد صورت پذیرد.

۲- به ترتیبی که در این معاهده مقرر شده است و همچنین مطابق با برنامه و روندی که در آن تعیین گردیده است، این اقدامات شامل تثبیت قطعی نرخ ارز نیز خواهد بود؛ به گونه‌ای که مقدمه‌ای برای پول واحد اروپایی باشد. پول واحد، تعریف، اداره سیاست پولی واحد و سیاست تثبیت نرخ ارز، مقدمه‌ای برای نیل به دو

هدف حفظ ثبات قیمتها و حمایت سیاستهای کلی اقتصادی جامعه اروپایی، مطابق اصل بازار باز اقتصادی توأم با رقابت آزاد است.

۳- اینگونه اقدامات دولتهای عضو جامعه اروپا کاملاً هماهنگ و منطبق با اصول راهبردی ثبات قیمتها، حفظ ارزش پول ملی و شرایط بازار پولی دولتهای عضو و توازن پایدار پرداختها صورت می‌گیرد.

همانگونه که در متن بندهای ۱ و ۲ ماده فوق مشاهده می‌شود یکی از مبانی اصلی و پایه‌های اساسی که بازار مشترک اروپا بر آن استوار است مفهوم «بازار باز اقتصادی توأم با رقابت آزاد»^۱ است که به دفعات در این ماده مورد تأیید کشورهای عضو پیمان قرار گرفته است.

به موجب ماده ۲۸ معاهده، هرگونه محدودیت کمی در خصوص واردات، ممنوع اعلام گردیده است. مشابه همین حکم در مورد صادرات در ماده ۲۹ معاهده بیان شده است.

۲- مواد اختصاصی پیمان تأسیس اتحادیه اروپا در مورد حقوق رقابت

مواد ۸۱ تا ۸۹ معاهده رم اختصاص به قواعد رقابت دارد و در فصل اول عنوان چهارم معاهده که به نام حقوق رقابت نامگذاری شده، درج گردیده است. ماده ۸۱ معاهده به توافقات ضدرقابتی و ماده ۸۲ نیز به بیان ممنوعیت انحصار و سوء استفاده از موقعیت برتر در بازار اختصاص یافته است. این دو ماده مهمترین مواد این فصل هستند که در این مقاله به اجمال راجع به آنها توضیح خواهیم داد.

مواد ۸۳ تا ۸۵ معاهده به بیان مقررات اجرایی و آیین رسیدگی به پرونده‌های مطروحه در ارتباط با حقوق رقابت اختصاص یافته است. مواد ۸۶ تا ۸۹ نیز به موضوع مؤسسات عمومی و کمکهای دولتی پرداخته است که ذکر متن این مواد و توضیح آنها در این فرصت ممکن نیست. به همین جهت صرفاً متن مواد ۸۱ و ۸۲ معاهده را که دربردارند قواعد اساسی حقوق رقابت اتحادیه اروپا است مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهیم.

ماده ۸۱

موارد ذیل به دلیل عدم سازگاری با بازار مشترک ممنوع خواهد بود:

تمامی توافقات میان مؤسسات و بنگاه‌های تجاری، تصمیمات اتحادیه‌های صنفی و اقدامات هماهنگی که ممکن است تجارت میان دولتهای عضو را تحت تأثیر قراردادده و هدف یا تأثیر آن باعث ایجاد مانع، محدودیت یا از بین بردن رقابت در بازار مشترک باشد، به خصوص در موارد زیر ممنوع است:

الف: مستقیماً یا به طور غیرمستقیم قیمت‌های خرید یا فروش یا سایر شرایط تجارت را تثبیت نماید.

ب: تولید، بازارها، توسعه فنی یا سرمایه‌گذاری را محدود یا کنترل کند.

ج: در بازارها یا مبادی عرضه کالاها سهمین شود.

د: نسبت به معاملات همسان با سایر طرفهای تجاری شرایط غیرمشابهی را اعمال و از این طریق آنها را در شرایط رقابتی نامساعد قرار دهد.

ه: انعقاد قرارداد را منوط به قبول تعهدات اضافی توسط طرفهای دیگر نماید، در حالی که تعهدات مذکور به لحاظ ماهیت و عرف تجاری هیچگونه ارتباطی با موضوع قرارداد نداشته باشد.

۲- هرگونه توافق یا تصمیمی که به موجب این ماده ممنوع شده است به خودی خود باطل خواهد بود.

۳- با وجود این مقررات پاراگراف ۱ در موارد زیر قابل اجرا نمی‌باشد:

- هرگونه توافق یا موافقتنامه‌های منعقد شده میان مؤسسات تجاری، هرگونه تصمیم یا مجموعه تصمیمات اتخاذ شده توسط اتحادیه‌های صنفی، هرگونه اقدام هماهنگ یا مجموعه اقدامات هماهنگ که منجر به بهبود وضعیت تولید یا توزیع کالاها یا ارتقای سطح پیشرفت فنی یا اقتصادی گردد و موجبات سهم شدن مصرف کنندگان در منافع حاصله را فراهم سازد. همچنین:

الف: محدودیتهایی را که برای نیل به اهداف مذکور ضروری نیستند به مؤسسات و بنگاه‌های تجاری تحمیل ننماید.

ب: باعث تلاش مؤسسات و بنگاه‌های تجاری مذکور در جهت حذف رقابت نسبت به یکی از اجزای اصلی محصول مورد نظر نگردد.

بیان چند نکته درخصوص ماده ۸۱ ضروری است. اولین نکته راجع به معادل فارسی واژه «undertakings» است. این واژه به دفعات در این ماده به کار رفته است، ما معادل فارسی "موسسه یا بنگاه تجاری" را برای آن انتخاب کرده ایم که به نظر می‌رسد مناسب باشد. (شکوهی، ۱۳۸۱: ۱۳)

موسسه یا بنگاه تجاری در معاهده مذکور تعریف نشده است لکن دیوان دادگستری اروپا این واژه را در پرونده Mannesman V. High Authority شامل کلیه اشخاص حقیقی یا حقوقی دانسته است که به فعالیتهای تجاری و بازرگانی اشتغال دارند. (ماهرم، ۲۰۰۴: ۵۷) از نظر دیوان، ماهیت حقوقی مؤسسات مذکور مهم نیست، بلکه ملاک اصلی این است که آیا مؤسسات مذکور عملاً درگیر فعالیتهای تجاری و

بازرگانی هستند یا خیر؛ بنابر این تفسیر، حتی مؤسسات غیرانتفاعی خصوصی که وارد فعالیتهای اقتصادی شوند مشمول مقررات این معاهده خواهند بود.

از سوی دیگر باید به این نکته نیز توجه شود که مؤسسات عمومی که عهده دار خدمات عمومی هستند، به لحاظ نوع فعالیتهایی که دارند مشمول مقررات مذکور نمی‌باشند. به همین جهت اینگونه مؤسسات صراحتاً از شمول مواد ۱۲، ۸۱ و ۸۲ پیمان مستثنی شده‌اند.

همانگونه که ملاحظه شد در صدر ماده ۸۱ معاهده، توافقات^۱ و تصمیمات اتحادیه مؤسسات تجاری^۲ و اقدامات هماهنگ^۳ که تجارت میان دولتهای عضو را محدود کرده، از بین برده و یا با مانع مواجه سازد ممنوع و غیر مجاز اعلام شده است. هر یک از اصطلاحات فوق به اختصار توضیح داده می‌شود:

۱- توافقات:

منظور از این واژه تمامی قراردادها و موافقتنامه‌های کتبی و شفاهی الزام آوری است که مانع رقابت آزاد در بازار تجاری می‌شوند. این توافقات به دو دسته تقسیم می‌شوند:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

توافقات افقی^۴

به قراردادها و موافقتنامه‌هایی اطلاق می‌گردد که بین رقبای بالقوه که در یک سطح کار می‌کنند منعقد می‌شود. (مانند توافقات میان چند تولید کننده یک محصول یا توافقات میان توزیع کنندگان محصول واحد). در مقابل دسته دیگری از توافقات

1- Agreements

2- Decisions by Association of undertakings

3- Concerted Practices

4- Horizontal Agreements

نیز وجود دارند که آنها را توافقات عمودی^۱ می‌نامند. اینگونه توافقات میان مؤسسات یا اشخاصی که در مراحل مختلف و سطوح متعدد در بازار فعالیت دارند، منعقد می‌شود. (مانند توافق میان تولید کنندگان و توزیع کنندگان یک محصول که جهت اعمال و اجرای شرایط خاص در بازار همان محصول انجام می‌گیرد).

۲- تصمیمات اتحادیه مؤسسات تجاری

منظور از تصمیمات مذکور هرگونه دستور، توصیه یا حتی راهنمایی است که ممکن است توسط هیأت مرکزی اتحادیه‌های تجاری خطاب به مؤسسات و اجزای زیر مجموعه آنها صادر شود. غالباً چنین تصمیماتی راجع به تعیین قیمت کالا یا خدمات اتخاذ می‌شود.

اینگونه تصمیمات می‌تواند جریان رقابت آزاد را تحت تاثیر قرار دهد، محدود نماید از بین برد و یا جریان رقابتی را با مانع مواجه سازد.

میزان نفوذ اتحادیه در مؤسسات زیرمجموعه و همچنین نتیجه عملی حاصل از تصمیمات و توصیه‌ها و دستورات مذکور، معیار مهمی در تشخیص موارد ضد رقابتی به شمار می‌آیند.

۳- اقدامات هماهنگی

منظور از اقدامات هماهنگی، تمامی اعمالی است که مسبوق به هماهنگی و تباری میان مؤسسات و یا اشخاص حقیقی است که به کار تجاری اشتغال دارند. خصیصه اصلی اینگونه اقدامات پنهانی بودن توافق راجع بدانهاست؛ به همین جهت کشف آنها

معمولاً با دشواری همراه است. کمیسیون برای تشخیص وقوع چنین رفتارهایی بیشتر به بررسی اوضاع و احوال و قرائن و شواهد ارائه شده از سوی شاکی یا خواهان می‌پردازد.

اقدامات سه‌گانه مذکور زمانی غیرمجاز و ممنوع تلقی می‌شوند که تجارت میان کشورهای عضو را به نحوی تحت تأثیرات ضد رقابتی قرار دهند. در واقع توافقاتی که فاقد تأثیر ضد رقابتی باشد مشمول بند ۱ ماده ۸۱ معاهده نخواهند شد. از سوی دیگر توافقاتی که تأثیرات ضد رقابتی آنها کم‌اهمیت و غیر قابل اعتنا باشد باشند مشمول ماده فوق نخواهند گردید.

ماده ۸۲ معاهده رم

هرگونه سوء استفاده از موقعیت برتر توسط یک یا چند مؤسسه تجاری در داخل بازار مشترک یا در بخش قابل توجی از این بازار، در صورتی که تجارت میان کشورهای عضو را تحت تأثیر قرار دهد، به عنوان اقدام مغایر با بازار مشترک ممنوع خواهد بود.

این‌گونه سوء استفاده‌ها ممکن است شامل موارد زیر باشد:

- ۱- تحمیل مستقیم یا غیرمستقیم قیمت‌های ناعادلانه خرید یا فروش و یا تحمیل شرایط تجاری غیرمنصفانه.
- ۲- محدود ساختن تولیدات، بازارها، پیشرفت و توسعه فنی به زیان مصرف‌کنندگان.

۳- اعمال شرایط نابرابر نسبت به معاملات همسان با برخی از طرفهای تجاری که در اثر آن، اینگونه طرفها در شرایط رقابتی نامساعد قرار گیرند.

۴- مشروط کردن انعقاد قرارداد با بعضی از طرفهای تجاری نسبت به پذیرش تعهدات اضافی از سوی آنان؛ به نحوی که تعهدات مذکور از حیث ماهیت و همچنین از نظر عرف تجاری هیچگونه ارتباطی با موضوع قرارداد نداشته باشند. علیرغم وجود شباهتهای فراوان میان عبارات مواد ۸۱ و ۸۲ معاهده، هر یک از این مواد متضمن بیان مقررات جدیدی هستند. در ماده ۸۲ نیز با مفاهیم جدیدی مانند «موقعیت ۱» (dominant position) و «سوء استفاده از موقعیت ۱ برتر» روبرو هستیم که (abuse of dominate position) به طور خلاصه آنها را توضیح دهیم:

۱- موقعیت برتر

وضعیتی که این مؤسسه تجاری و یا شخصی که به عملیات تجاری اشتغال دارد و با استفاده از آن بتواند فراتر از سایر رقبا و به طور مستقل اقداماتی را انجام دهد تا جریان رقابت آزاد بازار تحت تأثیر قرار گیرد. برای تشخیص موقعیت برتر یک مؤسسه یا یک شخص حقیقی تجاری ملاکهای مختلفی ارائه شده است. عده‌ای معتقدند در صورتی که مؤسسه یا شخص تاجر بتواند قیمت‌های کالا یا خدمات خود را به طور مستقل تعیین نماید، آن مؤسسه یا شخص از موقعیت برتر برخوردار است. در مقابل گروهی دیگر به میزان سهم بازار توجه می‌کنند و معتقدند در مواردی که شخص یا مؤسسه بیش از دو سوم سهم بازار کالا یا خدمتی را در اختیار داشته باشد دارای موقعیت برتر در بازار آن محصول خواهد بود.

نکته مهمی که در ارتباط با این موضوع باید مورد توجه قرار گیرد تشخیص بازار مرتبط^۱ با محصول است. زیرا شرط اولیه تعیین میزان سهم بازار، تشخیص و تعیین محدوده بازار مرتبط با محصول مورد نظر است، این امر مهم در اتحادیه اروپا از اختیارات کمیسیون اروپایی است.

۲- سوء استفاده از موقعیت برتر

در ماده ۸۲ معاهده، مفهوم سوء استفاده از موقعیت برتر تعریف نشده و فقط به برخی از مصادیق آن اشاره شده است؛ بنابراین برای تبیین ابعاد این مفهوم باید به رویه قضایی دیوان دادگستری اتحادیه اروپا مراجعه نمود.

به طور خلاصه می‌توان گفت از نظر دیوان، هرگونه اقداماتی که با استفاده از موقعیت برتر برای ایجاد انحصار یا به قصد ایجاد انحصار در بازار مربوط به یک محصول انجام شود، به مثابه سوء استفاده از موقعیت برتر تلقی می‌شود و غیر مجاز و ممنوع خواهد بود. اثبات سوء استفاده از موقعیتهای انحصاری با اثبات آثار ناشی از آن محقق می‌شود.

برخی از مصادیق سوء استفاده از موقعیت برتر عبارتند از: عرضه کالاها به قیمت پایین که رقبای دیگر توان عرضه در این قیمت را نداشته باشند (damping)، اعمال تبعیض میان مشتریان یک محصول از طریق اعطای تخفیف به برخی از آنها، عرضه انحصاری محصول از طریق نمایندگان یا اشخاص طرف قرارداد و امتناع از عرضه آن به سایر مؤسسات و اشخاص تجاری، امتناع از عرضه کالا یا خدمات در شرایطی که این عمل بتواند شرایط رقابت آزاد را تحت تأثیر قرار دهد و بالاخره خریداری و

تملك شركتهای رقیب از جمله مصادیق سوء استفاده از موقعیت برتر محسوب می‌شوند.

کمیسیون اروپایی به استناد قوانین رقابت اتحادیه اروپا تاکنون تصمیمات متعددی راجع به شرکتهای معروفی همانند مایکروسافت (۲۰۰۴) میشن فرانسه (۲۰۰۳) فیلیپس هلند (۲۰۰۱) نوکیای فنلاند (۱۹۹۶) نستله هلند (۲۰۰۲) تتراپک (۱۹۹۷) و ولوو سوئیس (۲۰۰۱) که مرتکب نقض قوانین رقابتی اتحادیه اروپا شده‌اند، اتخاذ نموده است. این تصمیمات غالباً همراه با جریمه‌های نقدی سنگین برای اینگونه شرکتهای بوده است.

در بین این شرکتهای، شرکت مایکروسافت (microsoft) به لحاظ تعداد پرونده‌ها و دفعاتی که با اخذ جریمه نقدی مورد مجازات واقع شده است، از شهرت بیشتری برخوردار است. در سال ۲۰۰۴ میلادی کمیسیون اروپا مایکروسافت را به پرداخت ۶۶۰ میلیون دلار جریمه محکوم کرد. این شرکت همچنین ملزم شد نرم‌افزار (media player) را از روی سیستم‌عامل windows حذف کند. جریمه مذکور به دلیل تخلفاتی بود که شرکت مایکروسافت با نقض قوانین رقابت اتحادیه اروپا مرتکب شده بود.

یادداشتها

- ۱- علاوه بر عنوان حقوق رقابت (competition law) عناوین دیگری نیز برای این رشته جدید بکار می‌رود که از آن جمله می‌توان به حقوق ضد رقابت منصفانه (against unfair competition law) حقوق ضد انحصار (antimonopolyact) حقوق ضد ائتلاف (antitrust law) اشاره نمود
- ۲- متن کامل لایحه مقررات تسهیل‌کننده رقابت و ضوابط مربوط به کنترل و جلوگیری از شکل‌گیری انحصارات در آدرس اینترنتی زیر در دسترس است : <http://mellat.majlis.ir/ tarhha>

منابع فارسی

- اخلاقی، بهروز و ...، حقوق اتحادیه اروپا (ترجمه) مؤسسه شهر دانش، چاپ اول، ۱۳۸۰
 شکوهی، مجید، حقوق اتحادیه اروپا (ترجمه)، مؤسسه شهر دانش، چاپ اول ۱۳۸۰
 شکوهی، مجید، حقوق رقابت بازرگانی در اتحادیه اروپا، میزان، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۱
 نتحی زاده و بزرگی، بایسته های الحاق به سازمان جهانی، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، چاپ اول، ۱۳۸۳
 کلابو، اشمیتوف، حقوق تجارت بین الملل، جلد اول، ترجمه بهروز اخلاقی، سمت چاپ اول، ۱۳۷۸
 معاونت امور مناطق سازمان برنامه بودجه، رقابت آزاد و انحصار، انتشارات سازمان برنامه و بودجه چاپ اول،
 ۱۳۷۴ (جلد اول و دوم)

ب: منابع انگلیسی

- maherm.dabbah, Ec And Uk competition Law, cambridge university press , first ed 2004
 steven d. anderman, Ec competition and Intellectual Property Rights, o.u.p., first ed., 1998
<http://www.law.cornel.edu/uscede/html>
<http://www.answers.com/competition>
<http://www.en.wikipedia.org/competition-policy>
<http://www.globalcompetitionforum.org>
<http://www.investopedia.com>
<http://www.ftc.gov>
<http://www.bambooweb.com>
<http://www.europa.eu.int/com/competition>
<http://www.europa.eu.int/eur-lex>
<http://www.jftc.gov.jp>
<http://mellat.majlis.ir>
<http://www.bbc.co.uk>
<http://www.bundeskartellamt.de/wenglich>
<http://www.answers.com/shermanact>